

PAPER DETAILS

TITLE: BİR ADDAN EYLEM YAPIM EKİ EYLEMİN YÖNETİM ÇERÇEVESİNİ BELİRLEYEBİLİR Mİ?

+(X)K- YAPIM EKİ ÜZERİNE BİR DENEME

AUTHORS: İsil AYDIN ÖZKAN

PAGES: 127-141

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2884712>

BİR ADDAN EYLEM YAPIM EKİ EYLEMİN YÖNETİM ÇERÇEVESİNİ BELİRLEYEBİLİR Mİ? +(X)K- YAPIM EKİ ÜZERİNE BİR DENEME*

*Işıl AYDIN ÖZKAN***

Öz: Modern dilbilim kuramları tümce kuruluşunu belirleyen unsur eylem olarak görür. Her eylem, sahip olduğu sözlüksel kütükte yer alan belli bir tümce kuruluşu meydana getirir. Eylemlerin belli bir yönetim çerçevesi ya da belli bir tümce kurma çerçevesi vardır. Bu çerçeve, eylemin hangi üyelerle tümce kurabileceğini, eylemle kurulacak tümcede yer alması gereken minimum ve maksimum üyeleri gösterir. Bu çerçeveler çeşitli genellemeler içerebilirler. Örneğin, *al-* vb. çiftgeçişli eylemler yönetim çerçevelerinde bir özneye, HEDEF, KONU ya da ALICI gibi anlamsal roller yüklenen, yönelme durumuyla işaretlenmiş dolaylı bir nesneye ve yalın durumda bir dolaysız nesneye gereksinim duyarlar. Bu tür eylemlerin yönetim çerçeveleri bu anlamda genel ve evrenseldir.

Bu çalışmada ise bundan farklı olarak addan eylem yapan eklerin sözlüksel kütüğün oluşmasında nasıl bir etkiye sahip olduğu üzerinde durulacaktır. Sözlüksel kütüğün ve yönetim çerçevesinin oluşmasında eylemin gerektirdiği mantıksal ve anlamsal koşulların belirleyici olduğu açıktır. Ancak belli ekler belli tür sözcüklere gelerek onlardan her zaman aynı yönetim çerçevesine sahip eylemler türetiliyorsa bahsi geçen yapıyı kurma potansiyelinin de eke ait olduğu düşünülebilir mi? Bu sorunun cevabı çalışmada Türk dilinin tarihi dönemlerinde (*adək-, birik-, çavık-, içik-, keçik-, muñuk-, vb.*) ve Türkiye Türkçesinde (*birik-, gözük-, gecik- vb.*) addan eylem türeten +(X)k- yapım ekini almış eylemler üzerinden test edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Addan eylem yapım eki, +(X)k- eki, yönetim çerçevesi, eklerin işlevleri, üye yönetme potansiyeli.

Can a Suffix that Make Verbs from Nouns Determine the Government Frame of the Verb? A Study on +(X)K- Derivational Suffix

Abstract: Modern linguistics theories consider the verb as the determining element of constructing sentence. Accordingly, every verb generates a certain sentence construction which lies in lexical entry it has. Every verb has a certain government frame. In other words, every verb has a certain sentence construction frame. This frame shows that with which arguments this verb would construct a sentence, minimum and maximum necessary units/elements in the sentence to be constructed with that verb. These frames may contain various generalizations. For instance, ditransitive verbs such as *al-* need a subject, an indirect object marked nominative and attributed semantic roles such as THEME, TOPIC, RECIPIENT.

* Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 11.01.2023 - 12.06.2023

** Dr.Öğr.Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop, Türkiye. E-posta: isilaydin86@gmail.com, ORCID:0000-0002-0932-7638.

The government frames of such verbs are general and universal, and it is natural that similar arguments may occur in certain government frames.

In this study, apart from this theory, we will dwell on what kind of effect suffixes that make verbs from nouns have on the formation of lexical entry. It is evident that in the formation of lexical entry, by extension its government frame, logical and semantic components required by the verb are determinant. But if certain suffixes derive verbs having the same government frame by being added to certain kinds of word, is it possible to think that the potential of forming aforementioned structure belongs to the suffix as well? We will try to answer this question by examining verbs taking +(X)k- derivational suffix that makes verbs from nouns in the historical periods of Turkish (*adak-*, *birik-*, *çavık-*, *içik-*, *kêçik-*, *muñuk-* etc.) and Modern Turkish (*birik-*, *gözük-*, *gecik-* etc.).

Keywords: Suffix that make verbs from nouns, +(X)k- suffix, government frame, functions of suffixes, valency.

Giriş

Herhangi bir sözcüksel bilgi taşımayan ve zorunlu olarak bağımlı olan biçimbirimlere ek adı verilir. Ekleme ise sözcük kök ya da gövdelerine bağımlı unsurlar yoluyla dilbilgisel işlev ya da sözlüksel anlam yükleyen biçimbilgisel bir süreçtir.

Biçimbilgisi, tümcede sözcükler arası ilişkilerin nasıl kurulduğunu inceleyen *biçimsözdizimi* ile eklenme, birleşme gibi gelişimlerin sözcüklerin anlamını nasıl değiştirdiğini ve genel olarak anlamsal süreçlerin etkilerini inceleyen *biçimanlambilim* gibi alt çalışma alanlarına sahiptir. Eklerin, türetim tabanları ve çıktıları arasında kurduğu ilişkiler ve işlevler de bu alanların konusu olarak ele alınmalıdır.

Eklemeli dillerin tipik bir örneği olan Türkçede çekim ve türetim olmak üzere iki temel eklenme işlevi vardır. Çekim ekleri, sözdiziminde görev alarak çeşitli sözdizimsel ve anlamsal işlevleri kodlar. Türetimde kullanılan yapım ekleri ise sözdiziminde görev almazlar, ancak eklendikleri tabanlardan yeni anlamlar taşıyan sözcükler üretirler. Ad ve eylemlerin üzerine eklenerek taban ad ya da eylemin anlamsal içeriğinin sözdizimine etkisini ve sözcük türünü değiştirebilirler. Diğer bir deyişle, çekim ekleri eklendikleri kök ya da gövdeyi tümcesel yapıdaki diğer birimlerle ilişkilendirirken yapım ekleri, eklendikleri tabanlara yeni anlamlar kazandırarak sesbilimsel, anlambilimsel ve sözdizimsel olarak farklı özellikler taşıyan başka bir birimin ortaya çıkmasını sağlar. Çekim ve yapım sürecini birbirinden ayıran en önemli özelliklerden biri, çekimin sözdiziminde bir zorunluluk olarak oraya çıkması, türetimin ise isteğe bağlı olmasıdır. Çekim, genellikle sözdizimsel nedenle gerçekleşen bir olgudur (Erdem, 2011, s. 75). Türetimin, kimi durumlarda sözcüğün kategorisini değiştirmesi ve bu kategori değişikliğinin türetim çıktısına yeni özellikler

kazandırması da sözdizimiyle ilgilidir. Ancak türetimin gerçekleşmesi temelde sözdizimsel bir durum değildir.

Konuyla ilgili alanyazında genel olarak eklerin kendi başlarına anlamsız oldukları, birleştikleri kök ya da gövdeyle anlam kazandıkları ifade edilir. Buna karşın işlevleri ve anlamları arasında bir ilişki olduğu da vurgulanır. Türetimde kullanılan eklerin işlevleri dilbilgisinde belirlenmiştir. Bu işlevlerin tarifinde özellikle taban türü ile türetim çıktısının kazandığı sözdizimsel özellikler (çatı, istem vb.) ya da anlamsal içerik kullanılır. Bu ekler, eklendikleri sözcüklere biçimsel ve anlamsal olarak yeni özellikler kazandırır ve onlardan yeni bir sözlüksel kütüğe sahip yapılar ortaya çıkarırlar. Sözlüksel kütük, bir sözlüksel birimin sesbilimsel, anlamsal ve sözdizimsel özelliklerinin zihinsel sözlükte depolandığı bir düzeydir. Yapım eklerinin sınıflandırılmasında girdi kategorisi ve çıktı kategorisi ön plandadır. Buna bağlı olarak Türkçede yapım ekleri addan ad yapanlar, eylemden ad yapanlar, eylemden eylem yapanlar ve addan eylem yapanlar olmak üzere dörde ayrılmıştır. Bunlar içerisinde addan eylem yapan ekler, ek envanteri içerisinde en küçük grubu oluşturur. Örneğin Korkmaz 2009'da addan eylem yapan on dokuzu işlek yirmi bir ek tespit edilmiştir.

Addan eylem yapan eklerle ilgili dilbilgisi kitaplarında birbirine benzer görüşler yer alır. Ergin'e göre eylemlerin anlamları bir olma veya yapma ifade eder. Addan eylem yapan eklerle türetilen gövdeler de dayandıkları adlarla ilgili, yapma veya olma belirten çeşitli hareketleri karşılarlar. Bu hareketlerin anlamları genellikle taban olan ada bağlıdır. Ekler, ilgili adlardan eylem türetmek dışında anlamla ilgili büyük bir rol oynamazlar. Yapma ve olma bildirmek açısından da pek ayrılmazlar. Ancak bazı eklerde yapma ya da olma bildirmek bakımından belli bir eğilim görülür. Buna rağmen aynı ekin bazı köklerden yapma, bazı köklerden ise olma ifade eden eylemler yaptığı da gözlenmektedir. Bu nedenle Ergin, addan yapılmış eylemlerin anlamında ekin değil, taban olan adın rolü olduğunu savunmaktadır (2013, ss. 179-180).

Hacıeminoğlu, Türkçede bazı eylemlerin ad kök ve gövdelerinden türediğini, bunların kullanılış ve niteliklerinin kök eylemlerden ya da eylemden türemiş eylemlerden farklı olmadığını belirtir. Türeyen eylemlerin anlamının taban olan adla ilişkilendirilebileceğini ifade eder (1991, s. 171).

Korkmaz'a göre addan eylem yapan eklerin en önemli özelliği, ekledikleri ad kök ve gövdelerini olma, oluş bildirme ve yapma, yapış bildirme özelliğinde birer eyleme dönüştürmeleridir. Ancak Korkmaz, bazı dilbilgisi kitaplarında bu eklerin anlamla ilgili bir işlevlerinin olmadığını dile getirilmesini yanlış bulduğunu belirtir. Bunların gerçekten de eklendikleri adları olma ya da yapma bildiren geçişli veya geçişsiz birer eyleme dönüştürdüğünü, böyle bir oluşumun da eylemde sözdizimsel açıdan bir işlev değişikliğine yol açtığını ifade eder. Korkmaz, addan eylem türeten eklerin, çoğunlukla basit ve az sayıda türemiş

taban adları olma ve yapma bildiren bir eyleme dönüştürmenin yanı sıra türetim çıktısı olan eyleme, kökten gelen anlamına göre bazı yeni işlevler de kattığını öne sürer (2009, ss. 110-111).

Bize göre bu eklerin gerçekleştirdiği işlevlerden bir tanesi de normal koşullarda üye yönetme potansiyeli olmayan türetim tabanlarına eklenerek türetim çıktısının sözcük türünü değiştirmek ve ona aynı zamanda üye yönetme potansiyeli kazandırmaktır.

Eylemler ya da eylem dışındaki kimi yüklemciler, bildirdikleri sürecin gerçekleşmesinde rol alan çeşitli katılanlara sahipken adların bir araya gelme koşulları, eşdizimlilikleri, sözcük öbeği oluşturma şekilleri ve anlamsal yapıları doğal olarak eylemlerden farklıdır.

Son yıllarda kimi adların da istem potansiyelleri olduğunu öne süren bazı çalışmalar yapılmıştır. Buna göre, basit adların istem potansiyeli yoktur. Yalnızca, *olay adları* ve *hareket adları* olarak adlandırılan, derin yapısında bir eyleme gönderimde bulunan ya da eylemden türeyen bir grup adın üye yönetme potansiyelinin olduğu saptanmıştır (Haspelmath ve Sims, 2010, s. 254). Olay ya da hareket adlarının sözlüksel kütüklerinde temel olarak olay ya da hareket bilgisi kodludur. Bunlar, olayın ya da hareketin katılanlarına değil, kendisine gönderimde bulunduklarından, derin yapıda bazı eylemcil özellikler taşırlar. Bunlardan biri de üye yönetme potansiyelidir. Aşağıdaki tümcelerde Türkçede olay ya da hareket adı olarak nitelendirilebilecek yapılar örnekleneciktir:

- (1) a. *Ayşe'nin kararı yanlıştı.*
b. *Görmek inanmaktır.*
c. *Ali'nin müze gezisi kısa sürdü.*

Tümceler incelediğinde (1)a'daki *karar* adı “Ayşe'nin verdiği yanlış karar” gibi bir ifadeye gönderimde bulunur, bu nedenle derin yapıda bir *karar ver-* eylemine işaret eder. Bu nedenle bir olay adı olarak nitelendirilmektedir. (1)b'de *görmek* adeylemi, zaten kalıcı bir sözcük türetmediğinden eylemcil özelliklerini devam ettirmektedir. Yine (1)c'de ise *gez-* tabanından *-X* eylemden ad yapım ekiyle türemiş *gezi* sözcüğünün sözlüksel kütüğündeki hareket ifadesi silinmediğinden bu sözcük üye yönetme potansiyelini korumaktadır. Ancak bu tür yapıların Türkçede ya eylem kökenli olduğu ya da derin yapıda bir eylem öbeğinin kısaltılmış biçiminin yüzey yapıya yansmasıyla oluştuğu açıktır.

Türkçede addan eylem türeten eklerin eklendiği tabanlar incelendiğinde ise bunların neredeyse tamamının basit adlardan oluştuğu görülür. Bir olay ya da hareket adının üzerine bu tür ekler getirilerek yeni eylemlerin türetilmesinin yalnızca, Türkçede mevcut ve olası türetkenliği en yüksek ek olan *+IA-* için söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Bu ekin türetimleri olan *kargola-*, *paketle-* vb. gibi örneklerdeki ad soylu tabanların derin yapısında *kargoya ver-*, *paket yap-*

gibi eylemcil girdilerin bulunması mümkündür. Ancak basit adlardan eylem yapan diğer eklerle ve bunların türettiği eylemlerle ilgili çeşitli soruların cevaplanması gerekir:

- a. Türetim çıktısının kazandığı sözdizimsel özelliklerin doğrudan tabanla mı yoksa çıktının kendisiyle mi ilişkilendirilmesi gerekir? Yoksa türetim sürecinde görev alan ekin de yeni yapının kazandığı sözdizimini etkileyen özellikler üzerinde bir etkisi var mıdır?
- b. İstem, genellikle Hint-Avrupa dillerinin İngilizce, Fransızca, Almanca gibi temsilcileri üzerinde kapsamlı olarak çalışılmış bir konudur. Biz, bu dillerle aynı aileden gelmeyen, bahsi geçen dillere göre çok daha geniş ve karmaşık bir “ek ile türetim yapma” sürecine sahip olan Türkçeyi istem açısından incelerken o dillerin bakış açısıyla mı hareket ediyoruz?
- c. Basit adların üye yönetme potansiyeli yoksa basit bir addan eylem türeten ekin, başka bir deyişle, ad kategorisinde bir girdi ile beraber türetim sürecine dahil olan ve eylem kategorisinde bir çıktı üreten yapının aynı zamanda o yapıya üye yönetme potansiyeli de sağladığı söylenebilir mi?
- d. Sözcükleri dil içerisinde inceleyerek biçim ve anlamları arasındaki ilişkiyi addan eylem yapı süreci için de analiz etmek konuyla ilgili çalışmalara yeni bir bakış açısı sağlayabilir mi?

Yöntem ve Önerme

Yukarıdaki soruların cevabını aramak için bu çalışmada, türdeşleri gibi, birkaç istisna dışında basit tabanlara eklenen *+(X)k-* ekinin gerçekleştirdiği türetimlere, türetim girdilerinin ve çıktıların özelliklerine bakılmıştır.

Bu ekin seçilmesindeki sebep, türetkenliğinin yüksek olmamasından dolayı addan eylem türeten yapılar arasında daha işlenebilir ve yorumlanabilir veriler sunabileceğinin varsayılmasıdır. Ayrıca, addan eylem türeten ekleri inceleyen araştırmacıların ekin işlevlerine ve türetimine yönelik görüşleri de ekle ilgili önerilen tezin kanıtlanmasında dikkate alınmıştır. Bu sebeple Türk dilinin tarihi dönemlerini ve Türkiye Türkçesini konu alan dilbilgisi kitaplarında, bu eke ve türettiği sözcüklere dair hangi özelliklerin verildiği de incelenmiştir.

Hem belirtilen dilbilgisi kitaplarında hem de tarihi dönemlere ait metinlerde ve sözlüklerde ekin türettiği eylemler belirlemiş, türetkenlik oranı saptanmış, örnekler fişlenmiştir.

Ekle türetime giren tabanlar tespit edilerek türetim çıktısı ya da çıktının yer aldığı örnekler üzerinden, bunların olay ya da hareket adı olup olmadığına karar verilmeye çalışılmıştır. Eğer bu tabanlar olay ya da hareket adı değilse türetim çıktısının üye yönetme potansiyeli kazanmasında ekin de bir etkisinin ya da tetikleyiciliğinin olduğu söylenebilir. Bunun tam tersi bir sonuç gözlemlenirse

tabanın mevcut potansiyelinin türetim çıktısına aktarılmış olduğu kanaatine varılabilir. Başka bir deyişle, eğer taban adların sözlüksel kütüğünde bir olay ya da hareket kodlu değilse, belli bir ekle türetime girmiş olan yapılar aynı yönetim çerçevesine sahip oluyorsa, bu yapıların üye yönetme potansiyeli üzerinde $+(X)k$ -ekin de bir etkisi olmalıdır. Eğer taban adlar olay ya da hareket adı ise dilbilgisi kitaplarındaki iddiaya uygun olarak bu tür yapıların sözdizimsel özelliklerinin taban anlamlarıyla ilgili olduğu, ekin işlevinin ya da bir etkisinin bulunmadığı fikri kabul edilecektir.

Bulgular

1. Orhon Türkçesi Dönemi

Orhon Türkçesi döneminde ek geçişsiz eylemler türetmiştir (Tekin, 2003, s. 87). Bu dönem için ekin yalnızca beş türetimi tespit edilmiştir: *birik*- “birleşmek, bir araya gelmek” $<*b\dot{i}r$ “bir” (EDPT, s. 363), *içik*- “bağımlı olmak, tabi olmak” $<i\dot{c}$ “iç” (EDPT, s. 25), *tagık*- “dağa çıkmak” $<tag$ “dağ” (EDPT, s. 468), *taşık*- “çıkmaq” $<ta\dot{s}$ “dış” (EDPT, s. 562), *yoluk*- “yolda karşılaşmak” $<yol$ “yol”

(2) *kara turgış bodun koop içikdi* (KT D38)

“Turgışların avam halkı hep (bize) tabi oldu.” (Tekin, 2010, ss. 34-35)

(3) *kanım kağan yiti yegirmi erin taşıkmuş taşra yorıyur tiyin kü eşidip balıkdaki tagıkmuş tagdaki inmiş* (KT D11-12)

“Babam Hakan on yedi adamla baş kaldırmış, (İlteriş) baş kaldırıyor diye haber alıp şehirdekiler dağa çıkmış, dağdakiler inmiş.” (Tekin, 2010, ss. 26-27)

Dönemden tespit ettiğimiz eylemlerle ilgili yukarıdaki örnekler incelendiğinde ekin tüm örneklerde basit ad tabanlara gelerek geçişsiz eylemler türettiği, aynı zorunlu yönetim çerçevesine sahip yüklemeler meydana getirdiği belirlenmiştir. Tabanlar arasında olay ya da hareket adına rastlanmamıştır. Bu durumda türetim çıktılarının kazandığı üye yönetme potansiyelinin türetim tabanı ile değil, ekle ilişkilendirilmesi gerekir. Ek, türetim tabanlarından gelen anlamsal bileşenle birlikte, anlamsal açıdan tabanla ilişkili, sözdizimsel açıdan ise ondan bağımsız, üye yönetme potansiyeline sahip yeni bir sözcükler meydana getirmiştir.

2. Uygur Türkçesi Dönemi

Uygur Türkçesi döneminde ekin kullanım alanının yaygın olduğu (Şen, 2014, s. 59) ve yapmak ifade eden geçişsiz eylemler türettiği (Eraslan, 2012, s. 114) belirlenmiştir. Özellikle bu dönemi konu alan çalışmalarda ekin dokuz türetimine yer verilmiştir: *adık/-atık*- “ünlü olmak” $<ad$ “ad, isim” (EDPT, s. 47), *aguk*- “zehirlenmek” $<agu$ “zehir” (EDPT, s. 83), *birik*- “toplanmak” $<*b\dot{i}r$ “bir”, *çavık*- “ünlenmek” $<çav$ “ün” (EDPT, s. 396), *içik*- “bağımlı olmak, dahil olmak, tabi olmak” $<i\dot{c}$ “iç”, *tagık*- “dağa çıkmak” $<tag$ “dağ”, *taşık*- “çıkmaq” $<ta\dot{s}$ “dış”,

tüpük- “vakıf olmak” <*tüp* “dip, kök”, *yolık-/yoluk-* “karşılaşmak” <*yol* “yol” (Caferoğlu, 1968, Gabain, 1988).

(4) *az nızvanıka agukup...* “az ihtirasa (aldanarak) zehirlenip...” (TT III 28)

(5) *sınarı bodun içikdi* “milletin yarısı bağımlı oldu” (Şu E 6-7)

(6) *yolukup uz nomlamış* “uzun yola çıkıp...” (ETŞ 13-85)

Old Turkic Word Formation adlı çalışmasında Orhon Türkçesi ve Uygur Türkçesi’nin yanı sıra Karahanlı Türkçesi metinlerini değerlendiren de Erdal (1991, ss. 492-497), bu dönemlerde ekin *antık-* “and içmek, yemin etmek” sözcüğü haricinde geçişsiz türetim yaptığını belirtmiş, ekin toplam otuz beş türetimini tespit etmiştir: *adak-* “tehlikede olmak, sıkıntıya girmek” <*ada* “tehlike, felaket” (EDPT, s. 40), *aguk-~agok-* “zehirlenmek” <*agu* “zehir”, *antık-* “and içmek, yemin etmek” <*ant* “ant, yemin” (EDPT, s. 180), *atık-* “adı konmak, nam salmak” <*at* “isim”, *bınık-* “iyileştirmek, şifa vermek” <*bını* “şifa” (EDPT, s. 350), *birik-* “bir araya gelmek, birleşmek” <**bır* “bir”, *bulnuk-* “tutsak olmak” <*bulun* “tutsak” (EDPT, s. 343), *buruk-* “ölmek” <Çin. *bur* “?”, *çavık-* “ünlü olmak” <*çav* “ün”, *çık-* “nemlenmek” <*çı* “nem” (EDPT, s. 393), *edik-* “başarılı olmak, ıslah edilmek” <**ed* “mal, mülk” (EDPT, s. 52), *etik-* “şişmanlamak” <*et* “et, vücut” (EDPT, s. 52), *ılık-* “çürümek” <*ıl* “çürük, adi”, *içik-* “sunmak, girmek, tabi olmak” <*iç* “iç”, *kēcik-* “gecikmek” <*kēc* “geç” (EDPT, s. 642), *kėnik-* “geri kalmak, gerisinde kalmak” <*kėn* “geri” (EDPT, s. 731), *kirik-* “kirlenmek” <*kir* “kir, pislik” (EDPT, s. 743), *koñruk-* “guruldamak” <*koñr*? (yansıma?), *muñuk-* “sıkıntı çekmek” <*muñ* “sıkıntı” (EDPT, s. 769), *münük-* “kabahat işlemek, aykırı gitmek” <*mün* “suç, kabahat” (EDPT, s. 769), *sayık-* “yer taşla kaplı olmak” <*say* “taş” (EDPT, s. 859), *tagık-* “dağa çıkmak” <*tag*, *taşık-* “çıkmaq” <*taş* “dış”, *tāñik-* “denk olmak, bir tutmak” <*tāñ* “denk”, *tersik-* “sapmak” <*ters* “ters”, *tonçuk-* “nefesi tıkanmak” <*tonçu* “nefes” (EDPT, s. 517), *tusuk-* “faydalanmak” <*tusu* “fayda, yarar” (EDPT, s. 555), *tüpük-* “tamamlanmak” <*tüp* “dip, son” (EDPT, s. 434), *tüzük-* “eşit kılmak, düzeltmek” <*tüz* “düz” (EDPT, s. 571), *uçuk-* “bitmek” <*uç* “uç, son” (EDPT, s. 23), *uyak-* “tünemek” <*uya* “tünek” (EDPT, s. 267), *yayık-* “yaz olmak, yaza dönüşmek” <*yay* “yaz” (EDPT, s. 981), *yelvik-* “büyülenmek, büyüden etkilenmek” <*yelvi* “büyü, zehir” (EDPT, s. 920), *yėrik-* “yerleşmek” <*yėr* “yer”, *yoluk-* “yolda karşılaşmak” <*yol* “yol”

(7) *ig kām adasuntın adakgalı örletgeli bulgatılğalı ugrasar* “benzer hastalıkların ve sakatlıkların tehlikesine uğrarlarsa, eziyet ederlerse ve kafaları karışır” (akt., Erdal, 1991, s. 492)

(8) *er andıktı* “adam yemin etti” (DLT I 42)

(9) *elintäki bodunun karasın ämläp öñäddilär bınıkdılar* “memleketindeki halkın hepsini tedavi ettiler, iyileştirdiler” (AY 598 17)

(10) *avda burukmuş keyik* “avda öldürülmüş geyik” (Maitr 174v 16-17)

- (11) *utmuş çavıkmış* “yenmiş ve meşhur olmuş” (U II 59 4)
- (12) *oğlan ütikti* “çocuk şişmanladı” (DLT I 105)
- (13) *özin ök kırıkür* “özü çok kirlenir” (akt., Erdal, 1991, s. 495)
- (14) *tarıgçı beglerniñ... karınları açıp koñrukup* “...karınları acıkıp guruldayarak...” (akt. Erdal, 1991, s. 495)
- (15) *satıgçılar tazip tagıktı* “tüccarlar kaçıp dağa çıktı” (Ht V2 a13)
- (16) *ketzün tarıkzun* “gitsin (orada) daralsın” (TT VIII F 5)
- (17) *katıg kertgünç köñülümüz alku burkanların köñülü birle teñikip...* “sağlam inanmış gönlümüzü bütün Burkanların gönlü ile bir tutup...” (Warnke 275)
- (18) *er tonçıktı* “adamin nefesi tıkanı” (DLT II 380)
- (19) *bu ot tusuktu* “bu ot iyi geldi, fayda sağladı” (DLT II 116)

Eski Türkçedeki eylemler üzerine kapsamlı bir inceleme yapan Ümit Özgür Demirci ise (2016, ss. 198-203) bu dönemde fazla işlek olmadığına işaret ettiği sözkonusu yapım eki ile türeyen yirmi dokuz biçim belirlemiştir. Bunlar arasında yukarıda verilenlerden farklı dört eylem bulunmaktadır: *amrık-* “sakinleşmek” <*amır “sakin” (EDPT, s. 162), *bergek-* “kamçı ile vurmak” <*berge* “kamçı” (EDPT, s. 363), *ebük-* “evinden ayrılmak, memleketinden ayrılmak” <ev “ev”, *kük-* “ünlü olmak, meşhur olmak” <*kü* “ün” (EDPT, s. 712).

- (20) *amrıkmiş atıg çağşap atlıglar* “çağşap isimli rahipler sakinleşmişler” (akt. Demirci, 2016, s. 199)
- (21) *kağal üze bergekip...* “kamçı ile üzerine vurup...” (AY 117 13)
- (22) *ilimke ebükmedim* “memleketime (doymadan) evden ayrıldım” (akt, Demirci, 2016, s. 200)
- (23) *anta kükdi* “orada meşhur oldu” (akt., Demirci, 2016, s. 201)

Bu dönemde de ekin tespit edilebilen tüm örneklerde basit ad tabanlar üzerine geldiği görülmüştür. Bu tabanlar içerisinde bir olay ya da hareket adı yoktur. Erdal 1991’in işaret ettiği geçişli *antık-* eylemine taranılan metinlerde rastlanmamıştır. Türetim çıktılarının hem anatümce hem de yantümce yüklemi olarak görev aldığı belirlenmiştir. Yukarıda paylaşılan örneklerden hareketle türetim çıktılarının zorunlu olarak geçişsiz bir yönetim çerçevesine sahip olduğu gözlenmektedir. Bu durumda, türetim çıktısının kazandığı üye yönetme potansiyelinin tabanla değil, ekle bağdaştırılması gerektiği düşünülmektedir.

3. Karahanlı Türkçesi Dönemi

Karahanlı Türkçesi dönemine ait çalışmalarda, bu dönemde ekin çoğunlukla kökün anlamını güçlendiren (Taş, 2009, ss. 94-96), oluş bildiren geçişsiz eylemler türettiği ve işlek olduğu (Hacıeminoğlu, 1996, ss. 154-155) vurgulanmıştır. +(X)k ekiyle türeyen eylemlerin özellikle DLT ve KB’deki kullanım sıklığı dikkat çekmektedir. Ekin bu dönemde yaptığı türetimler

içerisinde, daha önce Erdal 1991’de verilmeyenler şunlardır: *bağrı*- “bağrı içine çökmek” <*bağır* “bağır” (EDPT, s. 318), *başı*- “baş olmak” <*baş* “baş”, *çını*- “doğrulanmak, gerçekleşmek” <*çın* “doğru” (EDPT, s. 425), *karı*- “gözün kardan kamaşması” <*kar* “kar” (EDPT, s. 655), *kirik*- “kirlenmek” <*kir* “kir, pislik” (EDPT, s. 743), *kodı*- “aşağı koymak” <*kodı* “aşağı” (EDPT, s. 596), *öz*- “benlik iddia etmek” <*öz* “öz”, *tarı*- “daralmak” <*tar* “dar” (EDPT, s. 540), *tatı*- “paslanmak” <*tat* “pas” (EDPT, s. 453-454), *tılı*- “dillenmek, dile düşmek” <*tıl* “dil” (EDPT, s. 496), *tuşu*- “rastlamak, uğramak” <*tuş* “eş, benzer, denk” (EDPT, s. 562), *yağı*- “düşmanlaşmak” <*yağı* “düşman” (EDPT, s. 901), *yaşı*- “göz yaşarmak” <*yaş* “gözyaşı” (EDPT, s. 978), *yatı*- “yabancılaşmak” <*yât* “yabancı” (EDPT, s. 883).

- (24) *aç er bağrıktı* “aç adamın bağrı içine çöktü” (DLT I, 227-9)
- (25) *çawıksa* kim erse bu yalğan tilin “kim yalan söylemekle tanınmışsa” (KB 1671)
- (26) *söz çınıktı* “söz gerçekleşti” (DLT II, 117-16)
- (27) *isizlik edikmez neçe edlese* “kötülük giderilmez nice uğraşılsa da” (KB 347)
- (28) *er közi karıktı* “adamın gözü kardan kamaştı” (DLT II, 116-20)
- (29) *ton kirikti* “elbise kirlendi” (DLT II, 117-9)
- (30) *muñuksa* yağı yüz ölümke urur “bunalırsa düşman ölümü göze alır” (KB 2391)
- (31) *tiriglig uçuktu* yağudı ölüm “yaşam uçmak üzere, yaklaştı ölüm” (KB 5638)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Karahanlı Türkçesi döneminde ekin basit ad tabanları üzerine gelerek onlardan geçişsiz eylemler türettiği ve türetim çıktılarının belli bir zorunlu yönetim çerçevesine sahip olduğu görülmektedir. Türetim çıktıları hem anatümce hem yantümce yüklemi olarak görev yapmıştır. Ekle türemiş yönetici eylemlerin yönetim çerçevesinde yalnızca özne pozisyonundaki üyeler yer almıştır. Türetim girdileri arasında herhangi bir olay ya da hareket adına rastlanmamıştır. Bu durum, türetim çıktılarının sözdizimsel çerçevesinin oluşmasında taban addan gelen yönetme potansiyelinin değil, ekin etkisinin bulunduğunu göstermektedir.

4. Harezmi Türkçesi Dönemi

Harezmi Türkçesi döneminde ekin türetkenliği azalmıştır. Bu dönem metinlerinde şu türetimler kaydedilmiştir (Hacıeminoğlu, 1991, ss. 197-198): *andık*-“yemin etmek, and içmek” <*ant* “ant, yemin”, *birik*- “birikmek, toplanmak” <**bır* “bir”, *tarı*- “daralmak” <*tar* “dar”, *туру+қ*- “durulmak, durulaşmak” <*туруғ* “duru” (EDPT, s. 540), *yoluğ*- “yola çıkmak” <*yol* “yol”.

- (32) **andıktı** *tanrı birle ant içti* “yemin etti tanrı (adı) ile ant içti” (ME Ş 59-7)
- (33) *işleri birikdi* “işleri birikti, arttı” (ME Y 306a 6)
- (34) *kalıp yalguz tidi köngli tarıksun* “dedi yalnız kalıp gönü daralsın” (HŞ 3113)

Bu dönemde de ekin basit ad tabanlarla türetime girdiği ve türetim çıktıların geçişsiz, önceki dönemlerle benzer yönetim çerçevelerine sahip eylemler olduğu görülmüştür. Türetim girdileri arasında olay ya da hareket adı olarak nitelendirilebilecek bir sözcük yoktur. Bu nedenle türetim çıktıların kazandığı yeni sözdizimsel özellikler tabandan gelen bileşenlerle değil, ekle ilişkilendirilmelidir.

5. Kıpçak Türkçesi Dönemi

Kıpçak Türkçesi döneminde ekin genellikle oluş bildiren geçişsiz eylemler yaptığı belirtilmiştir (Hacıeminoğlu, 1991, s. 202; Argunşah ve Güner, 2015, s. 86). Bu dönem metinlerinde şu türetimler kaydedilmiştir: *birik-* “birikmek, toplanmak” <*bır “bir” (ETZ 5b 9), *kécik-* “gecikmek” <kéç “geç” (ETZ 26b 51), *tatık-* “yabancıya benzemek, yabancı gibi konuşmak” <tat “yabancı” (EDPT, s. 453, 454), *tutık-* “kızmak” <tut “kırmızı” (ETZ 6b 12), *yoluğ-* “yola çıkmak, rastlamak, yolda karşılaşmak” <yol “yol”.

Kıpçak dönemi eserlerin ekin az sayıda türetimine rastlanmış, ancak bu türetimler metinler üzerinden tanıklanmamıştır. İncelenen çalışmalarda örneklerden hareketle ekin bu dönemde geçişsiz eylemler yaptığı belirlenmiştir. Türetim girdileri olay ya da hareket adı değildir.

6. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi

Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde sınırlı sayıda sözcükte kullanılan ekin adlardan oluş ifade eden (Akar, 2018, s. 163) geçişsiz eylemler (Gülsevin, 1997, s. 120) yaptığı kaydedilmiştir: *açık-* “acıkmak” <aç, *birik-* “birikmek, toplanmak” <*bır “bir”, *elik-* “bunalmak, utanmak, zayıflamak” <el, *gözik-* “görünmek” <göz “göz”.

- (35) *oguzun bazı urugları ve hısımları anunla biriktiler* “oğuzun bazı soydaşlar ve akrabaları onunla birleştiler”(TS)
- (36) *gece kabarur semrir, gündüz elikür* zaif olur “gece kabarır şişmanlar, gündüz zayıflar, zayıf olur” (TS)
- (37) *heva-yi nefis ile Mabud gözikmez* “Nefsin gelip geçici arzu ve istekleri ile tanrı görünmez” (Ferec. 96)

Bu dönemde ekin türetkenliğini kaybettiği, ekle türeyen pek çok eylemin kullanımdan düştüğü gözlenmiştir. Yine basit ad tabanlarla türetime giren ek, önceki dönemlerde olduğu gibi geçişsiz eylemler yapmıştır. Türetim girdileri arasında bir olay ya da hareket adı bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, türetim

tabanlarının üye yönetme potansiyeli yoktur. Yeni oluşan sözcüğün üye yönetme potansiyeli kazanmasında tabanın değil, ekin bir etkisi olduğu düşünülmelidir.

7. Çağatay Türkçesi Dönemi

Çağatay Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda Eski Türkçeden beri kullanılmakta olan ekin işlevliğini kaybettiği, oluş bildiren geçişsiz eylemler yaptığı belirtilmiştir (Hacıeminoğlu, 1991, ss. 206-207; Eckmann, 2017, s. 58). Bu dönem için tespit edilen türetimler şunlardır: *atık-* “ad sahibi olmak, nam salmak” <*ad* “ad, isim”, *birik-* “birikmek, toplanmak” < **bır* “bir”, *tarık-* “daralmak” <*tar* “dar”, *yağık-* “düşman olmak” <*yağı* “düşman”, *yoluğ-* “rast gelmek” <*yol* “yol”.

(38) *eger barçangız birikip birigizni padişah kılıp anıng tilinden çıkmasangız hiç kişi sındırabilmes* “eğer hepiniz toplanıp birinizi padişah yapıp onun emrinden çıkmazsanız sizi kimse yenemez” (V 93-13)

(39) *imam namazda bir sureni uzunrak kıraat kılsa tarıkıp tilberersin* “imam namazda bir sureyi uzun okusa daralıp delirirsin” (NM 9-12)

(40) *bir karı kişi anga yoluğup tidi ay yigit niye yıgılsın* “bir ihtiyar kişi ona rastlayıp, ey yiğit niye ağlıyorsun dedi” (NM III-7)

Ek, Çağatay Türkçesi döneminde de basit ad tabanlara gelmiş ve onlardan geçişsiz eylemler türemiştir. Türetim girdileri içerisinde olay ya da hareket adı yoktur.

8. Türkiye Türkçesi Dönemi

Türkiye Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda ekin işlevliğini kaybettiği, adlardan ve az sayıda sıfattan oluş bildiren, eylemin edene dönüşünü anlatan, geçişsiz, edilgen yapıda ve anlamda eylemler yaptığı kaydedilmiştir (Banguoğlu, 1995, s. 221; Eker, 2003, s. 282; Göksel ve Kerslake, 2005, s. 56; Korkmaz, 2009, s. 115; Çötüksöken, 2011, ss. 89-90; Ergin, 2013, s. 183; Boz, 2013, s. 96; Yıldız, Uzdu Yıldız ve Günay, 2014, s. 43; Demir, Aslan Demir, Yılmaz ve Erdem, 2017, s. 131; Karaoğlu, 2020, ss. 196-197). Bu çalışmalarda ekin şu türetimleri tespit edilmiştir: *acık-* <*aç* “aç”, *birik-* <*bir* “bir”, *çık-* <*taşık-* “çıkmaq”, *darık-* “sıkılmak” <*dar* “dar”, *gecik-* <*geç* “geç”, *gözük-* <*göz* “göz”, *kanık-* “kan oturtmak” <*kan* “kan”, *tezik-* “aceleyle koşmak” <*tez* tez, *çabuk*”, *usuk-* “uslanmak, sessizleşmek” <*us* “akıl”, *yelik-* “yel gibi koşmak” <*yel* “yel, rüzgar”. Bunlardan *darık-*, *kanık-*, *tezik-*, *usuk-* ve *yelik-* biçimleri araştırmacılar tarafından verilse de *Güncel Türkçe Sözlük*’te yer almamaktadır.

(41) *Ali'nin karnı acıktı.*

(42) *Yağmur suları birikti.*

(43) *Otobüs gecikti.*

(44) *Evin bacası gözüktü.*

+ $(X)k$ eki bu dönemde de basit ad tabanlardan geçişsiz eylemler yapmaya devam etmiştir. Ekin geldiği türetim tabanları olay ya da hareket adları değildir.

Değerlendirme ve Sonuç

Addan eylem yapan eklerin türettikleri yeni sözcüklerin üye yönetme potansiyeli kazanmasına etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için bunlar arasından seçilen + $(X)k$ -nin türetkenliğinin ve türetim tabanlarıyla türetim çıktılarına dair özelliklerinin incelendiği bu çalışmada yapılan incelemeyi ve ulaşılan sonuçları şu bağlamlarda değerlendirmek mümkündür:

Ek, tarihsel seyri boyunca basit ad tabanlara gelmiş ve saptanabilen altmış türetimde bulunmuştur. Bir örnek haricinde (*antik*)¹, basit adlardan aynı zorunlu üyeleri gerektiren, aynı yönetim çerçevesine sahip geçişsiz eylemler türetmiştir.

Basit ad tabanlar arasında hali hazırda üye yönetme potansiyeli olan, olay ya da hareket adı olarak sınıflandırabileceğimiz özelliklere sahip bir yapı bulunmamaktadır. Bu da türetim çıktısının kazandığı üye potansiyelinin de eke ait olduğu veya ek aracılığıyla tetiklendiği iddiasını desteklemektedir.

Addan eylem yapan eklerle ilgili olarak dilbilgisi çalışmalarında taban adın anlamından, yeni türetimle kurduğu anlam ilişkisinden bahsedilirken ekin kendisi işlevsiz bulunur. Oysa üye yönetme potansiyeli için gereken yeni anlam ve sözdizimsel altyapı ek aracılığıyla türetim çıktısına aktarılmaktadır.

Ek, türetim girdisinin sözcük türünün değişmesinde temel bir rol üstlenmektedir. Ad soylu bir girdinin türetim sürecine girerek eylem soylu bir türetim çıktısına dönüşmesinde ve üye yönetme potansiyeli kazanmasında bu süreci başlatan ekin üstlendiği işlevin göz ardı edilmemesi gerekir.

Addan eylem yapan eklerin tamamı üzerine yapılan türetkenlik çalışmaları ve tanıkların incelenmesi bu eklerin sıra dışı olarak nitelendirebileceğimiz bu özelliğinin daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

¹ Taranan metinlerde bu eylemin geçişli kullandığına dair bir örneğe rastlanılmamıştır.

Kısaltmalar

- Abhi Uigur Abhidharma Text, bkz. Shogaito (2008)
AY Altun Yaruk, bkz. Kaya (1994)
Çin. Çince
DLT I Dîvânu Lugâti't-Türk I, bkz. Atalay (1940)
DLT II Dîvânu Lugâti't-Türk II, bkz. Atalay (1940)
Ferec. Ferec ba'd eş-şidde, bkz. Hazai & Tietze. (2006).
EDPT An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, bkz. Clauson, 1972.
ETŞ Eski Türk Şiiri, bkz. Arat (1991)
ETZ, Et-Tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugâti't-Türkiyye, bkz. Atalay (1945)
HŞ, Hüsrev ü Şirin, bkz. Hacıeminoğlu (1968)
Ht. Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi, bkz Tezcan (1975)
KB Kutadgu Bilig, bkz. Arat (2007)
KT D Kültigin Yazıtı Doğu Yüzü, bkz. Tekin (2010)
Maitr. Maitrisimit nom Bitig, bkz. Tekin (1980)
ME Ş Mukaddimetü'l Edeb Şuşter Nüshası, bkz. Yüce (1993)
ME Y Mukaddimetü'l Edeb Yozgat Nüshası, bkz. Cihan (2021)
NM Nesaimü'l-Mahabbe, bkz. Eraslan (1996)
TT III Türkische Turfan-Texte III., Bang ve Gabain (1929-1931)
TT VIII Türkische Turfan-Texte VIII, bkz. von Gabain. (1954).
U II Uigurica II, bkz. Müller 1911
vd. ve diğerleri

Kaynakça

- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: TTK Yayınları.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Atalay, B. (1940). *Dîvânu Lugâti 't-Türk Tercümesi I*. Ankara.
- Atalay, B. (1940). *Dîvânu Lugâti 't-Türk Tercümesi II*. Ankara.
- Atalay, B. (1945). *Et-Tuhfetü 'z-zekiyye fi 'l-lugâti 't-Türkiyye*. İstanbul.
- Bang, W, Gabain, A. v. (1929-1931). *Türkische Turfan-Texte I-V*. Berlin: Akademie Verlag
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TTK Basımevi.
- Boz, E. (2013). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cihan, S. (2021). *Mukaddimetü'l Edeb Yozgat Nüshası Giriş-Metin-Notlar-Sözlük-Dizin*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi. Ankara.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (EDPT)*. Oxford: Clarendon Press.
- Çötüksöken, Y. (2011). *Yapı ve İşlevlerine Göre Türkiye Türkçesinin Ekleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Demir, N., Aslan Demir, S., Yılmaz, E. ve Erdem, M. (2017). *Türkçe Biçim Bilgisi* (H. Pilancı, Ed.). Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Demirci, Ü. Ö. (2016). *Eski Türkçede Fiiller*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı* (Çev. Günay Karaağaç). Ankara: TDK Yayınları.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eraslan, K. (1996). *Ali Şir Nevayi Nesaimü'l-Mahabbe*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon Vol. II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Erdem, M. (2011). Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları. *Bilig*, Yaz 2011, Issue 58: 71-90.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gabain, A. V. (1954). *Türkische Turfan-Texte VIII*. Berlin: Akademie Verlag.
- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: TTK Basımevi.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.

- Güncel Türkçe Sözlük*. 29.10.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. Londra ve New York: Routledge.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*. Ankara: TTK Basımevi.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk Dilinde Fiiller En Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1968). *Kutb'un Hüseyin ü Şirin ve Dil Hususiyetleri*. İstanbul.
- Haspelmath, M. ve Sims, A. U. (2010). *Understanding Morphology*. İngiltere: Hodder Edition.
- Hazai, G. ve Tietze, A. (2006). *Ferec ba'd eş-şidde (Ein frühosmanisches Geschichtenbuch), 1. Band, Text*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- Karaoğlu, S. (2020). Türetimlikler, *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* içerisinde (s. 175-234) (Ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Müller, F. W. (1911). *Uigurica II*. Berlin: ABAW.
- Shogaito, M. (2008). *Uigurubun abidarumaronshono bunkengakuteikenkyū [Uighur Abdhidharma Texts: A Philological Study]*. Kyōto: Nakanishi Publishing.
- Şen, S. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tarama Sözlüğü*, 30.10.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Taş, İ. (2009). *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, Ş. (1980). *Maitrisimit nom Bitig, Berliner Turfantexte IX*. Berlin.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul: Sanat Kitabevi.
- Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tezcan, S. (1975). *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi*. Ankara.
- Yıldız, İ., Uzdu Yıldız, F. ve Günay, D. V. (2014). *Biçimbirimler: Türetim ve İşletim Ardıllarının Sözlü Dildeki Kullanım Sıklığı*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Yüce, N. (1993). *Mukaddimetü'l Edeb, Şuher Nüshası*. Ankara: TDK Yayınları.

